

2.3 Ретроспективний аналіз становлення та розвитку освітології в Україні

Розуміння освітології як нового наукового напрямку інтегрованого пізнання освіти, як зазначалося вище, було започатковано в Україні В. Огнев'юком¹. На думку дослідника, не зважаючи на те, що освіта, як сфера творення суспільства, починаючи з найдавніших часів, завжди привертала й продовжує привертати увагу дослідників, наукового напрямку, що покликаний до всебічного дослідження освіти, не існує.

Наголошуючи на посиленні ролі освіти у XXI столітті, дослідник зазначає²:

- набуття освіти стало обов'язковою вимогою суспільства до кожного громадянина: від обов'язкової початкової освіти – до концепції освіти упродовж життя;
- зріс рівень інтелектуалізації праці та економіки;
- освіта стала важливим чинником боротьби з бідністю та забезпечення рівних стартових можливостей;
- успішність людини у суспільстві переважною мірою стала визначатися рівнем її освіти;
- посилилася взаємозалежність між розвитком суспільства і розвитком освіти;
- глобалізація посилила чинники комунікації та взаємозв'язків, що зумовило нову роль освіти як інтегратора світової спільноти;
- освітню політику віднесли до найважливіших державних пріоритетів;
- освіта розглядається як невід'ємна складова національної безпеки держави;
- освіта належить до найважливіших чинників у системі цінностей сталого людського розвитку та переходу до інноваційної економічної моделі.

У той же час, освіта в Україні, як зазначає В. Кремень, пріоритетом ще не стала: «І її вплив, як і науки, на суспільний розвиток

---

¹ Огнев'юк В.О. Актуальні проблеми виховання дітей та молоді в сучасних умовах / В. О. Огнев'юк / Виховуємо громадянина. – К.: 1995. – С. 10.

² Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 5–9.

є недостатнім. Не знімаючи вини з освіти і науки, зауважимо про ще недостатню затребуваність результатів їхньої діяльності з боку суспільства і держави»³.

Такий стан зумовлений:

- непослідовністю освітньої політики;
- невідповідністю проголошених пріоритетів та засобів їх досягнення;
- неефективним управлінням та використанням наявних ресурсів;
- розривом між наукою та практикою.

Тому вироблення сучасної, науково обґрунтованої стратегії розвитку освіти – одне з найважливіших завдань українського суспільства⁴.

Усвідомлюючи ті численні проблеми і протиріччя, які існують в освіті, В. Огнев'юк зазначає, що ні предмет філософії освіти, ні предмет педагогіки, який на сьогоднішній день є дуже розlegлим, вже не можуть охопити всю складну архітектуру сфери освіти, врахувати її багатомірність та синергетичність розвитку. Так, виникає все більша потреба у становленні нового напрямку цілісного пізнання освіти, у рамках якого здійснювалися б всебічні і системні дослідження сфери освіти на основі інтеграції та поєднання зусиль різних наук, спрямованих на прогнозування розвитку освіти не тільки на найближчу, а й на далеку перспективу.

Поява нової науки про освіту – освітології в Україні, так само, як едукології в англійських країнах та «образованиеведение» у Російській Федерації, зумовлена не тільки кризовими явищами у самій сфері освіти, а й загальноосвітньою системною кризою, і тими тенденціями, які стимулюють формування філософського підґрунтя для появи і становлення нової інтегрованої науки про освіту. Як зазначає С. Сисоєва: «Система освіти є взагалі консервативною за власною суттю. Саме тому не новації в освіті спричиняють суспільні зміни, а навпаки, суспільні зміни відкривають шлях новому в освіті, зумовлюють необхідність її модернізації»⁵.

---

³ Кремень В. Г. Освіта в структурі цивілізаційних змін / В. Г. Кремень // Освіта. – 2010. - № 47-48(5430-5431). – С. 4.

⁴ Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 5–9.

⁵ Сисоєва С. О. Освіта у сучасному світі / С. О. Сисоєва / Освітологія – науковий напрям інтегрованого

Тому, щоб виокремити ті чинники, які зумовлюють необхідність появи освітології в Україні і зрозуміти ті процеси, що відбуваються в національній освіті, перш за все, їх треба розглянути у контексті проблем людства, найважливішими з яких є забезпечення добробуту кожної окремої людини і сталого розвитку всієї людської спільноти.

Інтеграційні процеси в науці є суттєвою рисою сучасного наукового пізнання. Своє конкретне вираження ця тенденція має у становленні особливого напрямку сучасної науки – «наукознавства» («The science of science»). Крім того, сьогодні відбувається становлення комплексної системи знань про людину. Такі науки, як соціологія, психологія, біологія людини, педагогічні теорії навчання та ін., створюють систему комплексного людинознавства на емпіричному і теоретичному рівнях. На думку В. Прокопцова, в умовах цивілізаційного поступу стає зрозуміла необхідність синтезу різноманітних знань про людину як про найскладнішу систему. Ця система на «вході» має визначену філософсько-світоглядну основу, а на «виході» – педагогіку як «технологію» (у найширшому значенні цього терміну) формування людини⁶. Центральні категорії філософії все більше складаються у тріаду: «соборність – всеєдність – синергія».

Термін «синергетика» походить від грецького «synergeia» («син» – сумісно», «разом» і «ергос» – «дія»), що перекладається як «енергія сумісної дії». «Енергія сумісної дії» в сучасному полілогічному просторі стає універсальним міждисциплінарним засобом спілкування, здатним долати різногалузевість наукового знання, виходити за межі конкретної наукової галузі, встановлювати нові міжпредметні зв'язки, забезпечувати «комунікативний місток» між різногалузевими знаннями для створення єдиного інформаційного простору й ефективного цілісного загальнонаукового розвитку⁷.

І. Пригожин, «аналізуючи стан освіти в цілому», писав: «в ньому панує фрагментарність, немає того синтетичного підходу, який пов'язує різні науки»⁸. Тим самим, як вважає В. Лутай, він убачав головний недолік і освіти, і науки в розривах між їхніми основними елементами⁹.

пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 10–15.

⁶ Прокопцов В.И. Эдукология: принципиально новая наука образования. В 4 фракталах. Фракталы 2, 3, 4. (Препринты). (Авторская версия-навигация). / В. И. Прокопцов. – СПб.: СПб ГЛТА, 2004. – 568 с.

⁷ Робуль О. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти / О. Робуль // Філософія освіти. – 2006. – №1 (3). – С. 35–36.

⁸ Пригожин И. Делать не физику бога, а физику человека / И. Пригожин // Известия. – 1993. – 24 июля.

⁹ Лутай В. Розробка сучасної філософії освіти на засадах синергетики / В. Лутай // Вища освіта України.

На думку вченого, саме синергетика є новим проривом в розумінні співвідношення загального та специфічного у розвитку усіх явищ світу, в тому числі і в освітній галузі.

Як зазначав В. Кремень, синергетика, долаючи міждисциплінарний статус, швидко перетворюється на відповідального носія нової парадигми стилю мислення; вона стає тією універсальною основою, яку можна застосувати практично для всіх сфер діяльності людини. «Синергетика – це спосіб розглянути проблему освіти відповідно до сучасних вимог... Засновник синергетики І. Пригожин вважав, що «кінцевою метою» цієї нової філософії має стати пошук механізмів виживання суспільства¹⁰».

Загалом, проблема виживання суспільства стала у XXI столітті надзвичайно актуальною. Знаннєва парадигма техногенної цивілізації призвела до страшних наслідків. Людство набуло здатності до самознищення. Екологічна криза, демографічні проблеми, створення зброї масового знищення та ін. є ознаками загальної системної кризи, яка, на думку українських дослідників, Віталія та Валентини Зуєвих, охопила всі сторони життя суспільства¹¹. Криза в освіті, отже, є її частковим проявом.

На думку російського дослідника А. Субетто, становлення нової науки про освіту стало відповіддю на соціальний запит. Поява «освітології» («образованиеведение», «едукології») постає як символ зміни парадигми в основних блоках наук, що обслуговують інститут освіти в минулому – педагогіки, соціології, філософії, культурології тощо. Ця зміна парадигм має глибоке цивілізаційне коріння. Головним її індикатором стала перша фаза Глобальної Екологічної Катастрофи у кінці ХХ століття, джерелами якої були Глобальна Інформаційна Катастрофа та Глобальна Духовна Катастрофа (про яку багато говорив М. Мамардашвілі)¹².

На думку дослідника, відповіддю на системну кризу має бути освітня революція, яка несе на собі відбиток Синтетичної Цивілізаційної Революції і включає у себе:

– 2009. – №1. – С. 33 –35.

¹⁰ Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К.: Знання, 2010. – С. 288 – 295.

¹¹ Зуєв В. Криза освіти: український контекст / Віталій Зуєв, Валентина Зуєва// Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 8.

¹² Субетто А.И. Принцип, законы и структура науки об образовании – образованиеведение. Императив Неклассического синтеза / А. И. Субетто // «Академия Тринитаризма», – М., Эл № 77-6567, публ.10892, 19.12.2003.

- системну революцію, що позначена ростом технологічної, екологічної й інформаційної системності світу;
- людську революцію, що відображена у переході зростаючої системності антропогенного світу в адекватну системність внутрішнього світу людини, її духовність і її професіоналізм;
- інтелектуально-інноваційну революцію, ознаками якої є інтелектуалізація виробничих сил суспільства, стрибок у його інноваційній динаміці тощо;
- квалітативну революцію, яку спричинили інтенсифікація механізмів цивілізаційного розвитку, перехід від екстенсивних способів розвитку до інтенсивних, квалітативізація економіки і соціальної сфери;
- рефлексивну революцію, яку спричинили зміни в основах наук, осмислення рефлексизації наук, перехід їх у статус некласичних, зміна парадигм в організації єдиного корпусу знань, синтез людинознавства як єдиної науки про людину, становлення нової парадигми Некласичного Гуманізму, у якій відбувається зсув від ЕГО-центризму до ЕКО-центризму^{13 14}.

На думку А. Субетто має відбутися перехід до механізмів цивілізаційного розвитку людства на базі суспільного інтелекту, який повинен стати ноосферним.

Потрібно зазначити, що ідеї В. Вернадського про ноосферу стають сьогодні надзвичайно актуальними. До них апелюють багато науковців, які займаються філософією освіти, педагогікою і розробкою нового інтегрованого напрямку пізнання освіти. Глобальні кризи і катастрофи, породженні техногенною цивілізацією, стимулюють до підготовки освіченої людини, яка здатна до вирішення кризово-катастрофічних ситуацій, проблем переходу суспільства на шлях розвитку. Тому, на думку С. Сисоевої, в освіті з'являється нова творча функція – орієнтація людей на превентивні дії, пов'язані з творенням ноосфери¹⁵.

В. Вернадський у своїх дослідженнях постійно виокремлював п'ять найбільш важливих для педагогічного процесу аспектів:

¹³Субетто А.И. Сочинения. Ноосферизм: В 13 томах. / А. И. Субетто. – Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2007. – Том седьмой: Системология образования и образованиеведение / Под ред.Л.А. Зеленова. – 520 с.

¹⁴Субетто А. И. Экобудущее и стратегии выживания мировой цивилизации // Идеи Н. Д. Кондратьева и динамика общества на рубеже третьего тысячелетия: Мат. по II Междун. Кондратьев. конф. (СПб, 15-17 марта 1995 г.). – М.: Междун. фонд Н. Д. Кондратьева, 1995. – С. 410 – 427.

¹⁵Сисоева С. О. Освіта у сучасному світі / С. О. Сисоева / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоева, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 10 –15.

- Для формування гармонійної особистості необхідно знати і враховувати істинне місце людини у структурі Світобудови.

- Людина – це закономірне явище не тільки у масштабах Землі, але й космосу.

- Людина – це не тільки структура суспільства, це, перш за все, представник ноосфери – сфери існування розуму, яку варто розглядати як планетарне і космічне явище.

- Вивчаючи ноосферу і її структуру потрібно робити ставку на комплексність знання, що народжується у взаємозв'язку різних наукових і гуманітарних дисциплін.

- Потрібно розглядати освітню систему не як «штучне середовище», що є результатом розумової, раціональної діяльності людини і таку, що складається з теорій, формул, понять, а як частину соціального, скоріше навіть космічного цілого¹⁶¹⁷.

Як зазначає О. Базалук, сьогодні у результаті суспільної еволюції відбувається становлення планетарно-космічного (творчо-гуманітарного) типу особистості як цілісного об'єкта культури. «Космічність» особистості проявляється через зв'язок людини із Всесвітом, у результаті якого людина (мікрокосм) є відображенням Всесвіту (макрокосму), і разом вони формують єдиний світ. Такій особистості притаманний планетарно-космічний світогляд, що поєднує стратегічне і тактичне мислення, знання основних процесів і явищ, які відбуваються у масштабах Землі і космосу, що відкриває перспективи розвитку людської спільноти у структурі Всесвіту¹⁸.

Відомий російський економіст і соціолог В. Іноземцев стверджує, що нова сходинка розвитку цивілізації представляє собою «результат повільної суспільної еволюції, у ході якої технологічний і господарський прогрес втілюється не стільки в нарощуванні об'єму матеріальних благ, що виробляються, скільки у змінному відношенні людини до самої себе і свого місця в оточуючому світі»¹⁹.

Про становлення нового типу світогляду пише і В. Кремень, на думку якого об'єктивна логіка розгортання сучасного соціально-

---

¹⁶ Вернадский В. И. Размышления натуралиста: В 2-х кн. / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1975. – Кн. 1: Пространство и время в неживой и живой природе. – 175 с.

¹⁷ Вернадский В. И. Размышления натуралиста: В 2-х кн. / В. И. Вернадский. – Кн. 2: Научная мысль как планетарное явление. – Послесловие И. В. Кузнецова и Б. М. Кедрова – М.: Наука, 1977. – 191 с.

¹⁸ Базалук О. А. Философия образования в свете новой космологической концепции: учебник. / О.А. Базалук – К.: Кондор, 2010. – 458 с. – С. 20; 28.

¹⁹ Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация: Научное издание / В. Л. Иноземцев – М.: «Academia» – «Наука», 1999. – С. 25.

політичного й культурного життя перетворює гуманізм і філософську антропологію в новий тип світогляду – людиноцентризм, який є актуалізацією гуманістичних тенденцій у сучасну епоху, відходом від раціоналізованих прагматичних імперативів²⁰.

Фундатор освітології в Україні, В. Огнев'юк, у своїх працях теж звертається до ідей В. Вернадського. На думку дослідника, наукова теорія суспільства стає немислимою без ноосферної орієнтації, що суттєво змінює усвідомлення ролі і місця людини на нашій планеті і в космосі. Світоглядна революція, яка полягає у біосфероцентричній спрямованості, неминуче призведе до переоцінки всієї системи духовних цінностей і, насамперед, відповідного розуміння людиною місця і ролі суспільства в біосфері як однієї з частин цієї унікальної системи²¹.

Дослідник, усвідомлюючи, що освіта стала беззаперечним атрибутом людини, стверджує, що настав час Homo educatus – Людини освіченої²². Результатом переосмислення і узагальнення багаторічної роботи для В. Огнев'юка стала концепція нового типу світогляду – людинобіосфероцентризм.

Отже, беззаперечним є той факт, що криза в освіті має цивілізаційний характер і є частиною загальної системної кризи, яка спонукає до формування нової філософії, нових ідеалів і, відповідно, нової освітньої парадигми.

У 1967 році перший директор Міжнародного інституту планування освіти, Ф. Кумбс виступив із доповіддю «Всесвітня криза освіти», матеріали якої були використані в роботі «Криза освіти у сучасному світі: системний аналіз». Він наголошував на потребі розширення наукового простору довкола освіти: «...Світ освіти, як нам уявляється, став настільки складним, а його стан – настільки серйозним, що цей світ не можна охарактеризувати, використовуючи тільки педагогічну термінологію. Тому для того, щоб краще освоїти всі сторони процесу освіти, нам необхідно оперувати термінами і поняттями, які належать різним наукам і областям діяльності, і тоді

---

²⁰ Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму у світлі національної ідеї / В. Г. Кремень // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 9.

²¹ Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 5–9.

²² Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк – К.: Знання України, 2003. – 448 с. – С. 230, 436.

кожний, хто так чи інакше причетний до освіти, зможе ясно собі уявити сутність питань і зробити більше корисного у цій області...»²³.

Як зазначили дослідники Г. Бордовский і Б. Извозчиков, аргументуючи актуальність появи нової науки про освіту на початку 90-х років: «Парадокс полягає в тому, що, з одного боку, суспільство пред'являє справедливі претензії до освіти і педагогічної думки, а з іншої – у нашому суспільстві немає іншої більш забутої «богом і людьми» сфери, ніж освіта та педагогіка»²⁴.

Усвідомлюючи численні проблеми у сфері освіти, В. Огнев'юк у свою чергу стверджував: «Сьогодні [1996 рік], як ніколи, постає питання наукового обґрунтування понятійного апарату освіти, розробки важливих теоретичних проблем... подальше ігнорування цієї проблеми не дозволить ефективно вирішити проблему інтеграції освіти України в європейське і світове освітнє інформаційне товариство»²⁵.

У кінці ХХ століття в Україні так і не вдалося вирішити численні суперечності і почати розвивати нову науку про освіту. ХХІ ж століття висунуло перед освітянською спільнотою нові вимоги і проблема цілісного осягнення сфери освіти стала надзвичайно актуальною. На думку В. Кременя, виникає необхідність «з одного боку, глибокого теоретичного аналізу стану освіти в нашій країні в контексті розвитку європейської і світової освіти, а з іншого – вироблення і здійснення конкретних практичних кроків з розвитку вітчизняного освітнього простору, його адаптації до сучасних реалій, орієнтації на підготовку людини, що житиме і працюватиме в третьому тисячолітті»²⁶.

Необхідність інтеграції наук довкола дослідження сфери освіти, яка складається з величезної кількості систем і підсистем, стала все більше усвідомлюватися науковим товариством. Адже незаперечним став той факт, що для суспільства, яке бажає бути конкурентоспроможним, зорієнтованим на майбутнє, освіта поряд з наукою мають стати найбільш пріоритетними сферами життєдіяльності²⁷.

---

²³ Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире: системный анализ / Ф. Г. Кумбс . – М.: 1970. – 261 с.

²⁴ Бордовский Г. Эдукология как наука об образовании / Г. Бордовский, Б. Извозчиков // Вестник высшей школы «Alma mater». – 1991. – № 3. – С.24.

²⁵ Огнев'юк В.О. Управління освітою в Україні: аспектний аналіз теорії і практики / В. О. Огнев'юк // Світло. – 1996. – № 2. – С. 18 – 22.

²⁶ Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К.: Знання, 2010. – С. 397.

²⁷ Кремень В. Освіта в структурі цивілізаційних змін / В. Кремень // Освіта. – 2010. – № 47 –48 (5430-5431). – С. 4.

У Декларації, яка була прийнята на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку у 2002 році, зазначається, що освіта є головним інструментом для створення гуманного, рівноправного та уважного до проблем людини суспільства. В Україні новий тип освіти, що отримав назву «освіта для сталого розвитку» (Education for Sustainable Development), знаходиться на етапі становлення, усвідомлення його цілей та завдань. Як зазначає С. Сисоєва, в освітній сфері світового суспільства має відбутися кардинальний поворот до майбутнього відповідно до цілей стійкого розвитку цивілізації²⁸. У своїй статті дослідниця, коментуючи думки Е. Тоффлера, про те що тільки на основі кардинальної зміни свідомості людей можлива плідна діяльність населення всієї планети щодо запобігання екологічній катастрофі та іншим глобальним катаклізмам, зазначає, що така зміна суспільної свідомості можлива тільки в результаті використання найбільш масового соціального процесу, який називається освітою.

Необхідність своєчасного реагування на виклики епохи постіндустріального суспільства, як зазначає І. Соколова, вимагають утвердження аксіологічної парадигми освіти, що робить наголоси на значенні освіти – для розвитку цивілізацій, для людства, для особистості, для держави і нації, для суспільства²⁹.

Серед важливих тенденцій розвитку сучасного суспільства – трансформація освіти у сферу людського капіталу та інтелектуалізація економіки. Як стверджує В. Огнев'юк, роль освіти в житті сучасної цивілізації стала визначальною, тому що будь-яке суспільство нині розуміє, що нарощувати видобуток вугілля, виплавку сталі і цим змінювати могутність держави немає ніякого сенсу. Сучасна економіка твориться інтелектом³⁰.

Стрімке розгортання науково-технічного прогресу призвело до зростання потреби у висококваліфікованих працівниках та інвестування в інноваційний розвиток. Так, у 60-х роках зародилася «теорія

---

²⁸ Сисоєва С. О. Освіта у сучасному світі / С. О. Сисоєва / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 10–15.

²⁹ Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя у контексті загальної вілізаційних тенденцій / І. В. Соколова / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В.О. [редкол.: В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа, С.О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С.22–26.

³⁰ Огнев'юк В. О. Освіта – сутність часу! [Електронний ресурс] / В. О. Огнев'юк // Коментарі до Інформаційного збірника МОН України. – 2009. – № 11. – Режим доступу до журн.: www.ippo.org.ua/files/новини/ОСТАННІ_НОВИНИ/2009/.../2.do.

людського капіталу», відповідно до якої вирішальним чинником економічного розвитку стають знання й освіта, які формують і реалізують інновації. Трудова теорія вартості замінюється теорією «цінності, створеної знаннями» (knowledge-value). Як підкреслює основоположник цієї теорії Т. Сакайя: «...ми вступаємо в новий етап цивілізації, на якому рушійною силою є цінності, створені знаннями»³¹.

За таких умов, індивідуальний розвиток людини – є основним показником прогресу, головна передумова подальшого розвитку суспільства: «Ось чому, – на думку В. Кременя, – найпріоритетнішими сферами у XXI столітті стають наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини»³².

Тому серйозною проблемою стає те, що сьогодні сфера освіти готує для себе мало спеціалістів. В. Огнев'юк зазначає, що немає фахівців із економіки освіти, фінансування системи освіти³³. Без них, на думку В. Кременя, неможлива модернізація освітньої системи: «Застаріла фінансова система підтримки педагогічних та науково-педагогічних кадрів, яка залишає їх на межі бідності, є чи не основним гальмом якісних освітніх реформ і свідчить, що в освіті сьогодні, на жаль, визначальними є механізми політики виживання, а не політики ефективного та динамічного розвитку»³⁴.

Для того, щоб в Україні відбувся перехід від «матеріальної» до «інтелектуальної» економіки, «економіки, що ґрунтується на знаннях» (knowledge-based economy) потрібні міждисциплінарні дослідження (частину яких могла б взяти на себе освітологія), на їх основі нові технології та нові ідеї стали б основним продуктом, а найважливішим ресурсом було б визнано (не лише декларативно) творчий потенціал еліти суспільства, так, як це реалізується у провідних державах світу.

З іншого боку, розглядаючи три основні компоненти інноваційної діяльності – науку, високотехнологічний бізнес і освіту, можна побачити, що сьогодні Україна має потужний інноваційний потенціал:

---

³¹ Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знаниями, или история будущего / Т. Сакайя // Новая индустриальная волна на Западе: антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 337 – 371.

³² Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К.: Знання, 2010. – С. 384.

³³ Огнев'юк В. О. Освіта – сутність часу! [Електронний ресурс] / В. О. Огнев'юк // Коментарі до Інформаційного збірника МОН України. – 2009. – № 11. – Режим доступу до журн.: www.ippo.org.ua/files/новини/ОСТАННІ_НОВИНИ/2009/.../2.do.

³⁴ Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К.: Знання, 2010. – С. 395.

близько 70 тисяч учених, понад два мільйони студентів. Але розмежованість й ізольованість основних складових інноваційного трикутника, відсутність дієвої державної політики не дають змоги Україні організувати масову інноваційну діяльність³⁵.

Необхідність модернізації сучасної освіти є очевидною. Але, на думку В. Огнев'юка³⁶, має відбуватися не тільки оновлення змісту, форм і методів освітньої діяльності, а, насамперед, «розуміння сутності сучасної освіти як цілісного суспільного феномену, що має вплив на всі складові суспільного життя і є внутрішньою спонукою розвитку суспільства».

На необхідності продуманої освітньої політики наголошує і В. Кремень, який зазначає, що її глибинна має полягати в тому, щоб органічно поєднати політичні, соціальні, економічні та власне освітні аспекти: «Тільки за такого підходу до освіти ми зможемо вивести її за відомчо-галузеві бар'єри і надати їй сучасної сутності як сфери інтеграції та реалізації загальнонаціональних інтересів і пріоритетів нашої держави»³⁷.

Ще однією важливою тенденцією цивілізаційного розвитку є глобалізація, яка спонукає до формування єдиного освітнього простору та розроблення єдиних освітніх і наукових стандартів й універсалій освіти. Проблему входження освіти України до європейського простору досліджують В. Андрущенко, Г. Клімова, В. Кремень, М. Култаєва, В. Огнев'юк та інші. Науковці зазначають, що сучасна освіта стає міжнародною і набуває полікультурних рис. У той же час, існує багато суперечностей і проблем. Тому необхідним є виявлення «точок біфуркації» та найбільш важливих чинників впливу на освіту з метою футурологічного прогнозування і вироблення принципів освітньої політики. Таке завдання може стояти перед освітологією, що вперше розглядає сферу освіти цілісно³⁸.

---

³⁵ Коваленко О. Щоб інтелектуальний ресурс став капіталом / О. Коваленко // Освіта України. – 2010. – № 3. – С. 2.

³⁶ Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоева, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 5 – 9.

³⁷ Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К.: Знання, 2010. – С. 395.

³⁸ Огнев'юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В. О. Огнев'юк // Науково - методичний журнал «Шлях освіти». – 2009. – № 4 (54). – С. 2 – 6.

Нова постіндустріальна фаза розвитку зорієнтована на звільнення творчого потенціалу людини від диктату техніки, шаблонів поведінки та споживацької ідеології. Ще в середині ХХ ст. П. Сорокін констатував, що класична європейська освіта неспроможна тестувати моральні якості людей. Інтелектуальну еліту витіснила наукова еліта. Її мета – науково-технічний прогрес, в основі якого – дедалі більша спеціалізація. У Європі, зазначає Х. Ортега-і-Гассет, ми зустрічаємо тип науковця, якого ще не бачила історія. Він з усього того, що повинна знати освічена людина, знає лише одну науку, і навіть у цій науці знає лише ту маленьку ділянку, яку активно досліджує.

Потреба реформ була усвідомлена науковим товариством. У кінці ХХ століття утвердилася некласична парадигма освіти, метою якої є висококультурна людина, людина освічена. Сьогодні в українському суспільстві надзвичайно важливо сформувати позитивний імідж освіченості, професіоналізму, високої кваліфікації. Відповідно, на думку В. Кременя, виникає потреба визначити, чим відрізняється «освічена людина» від «людини знаючої і компетентної», і що таке «людина культурна» – складний результат духовного розвитку чи просто «освічена або навчена»³⁹.

Як вже зазначалося, В. Огнев'юк, досліджуючи це питання, стверджує, що формується новий тип людини – Людина освічена – «*Homo educatus*». Особливість такої людини в тому, що вона не просто має певну кількість знань, а морально вмотивована до застосування цих знань⁴⁰: «Поява *Homo educatus* це, насамперед, результат інтелектуально-духовного розвитку сучасної людини, що вирізняє її від своїх попередників в еволюційному ряді»⁴¹.

Освітологія покликана зосередити свій науковий інструментарій на процесі становлення суспільства саме освіченої людини, формуванні сукупного інтелекту нації та розвитку сучасної цивілізації як цивілізації освіти і науки.

---

³⁹ Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень – К.: Грамота, 2007. – 576 с. – С. 482 – 483.

⁴⁰ Огнев'юк В. О. Освіта – сутність часу! [Електронний ресурс] / В. О. Огнев'юк // Коментарі до Інформаційного збірника МОН України. – 2009. – № 11. – Режим доступу до журн.: www.ippo.org.ua/files/новини/ОСТАННІ_НОВИНИ/2009/.../2.do.

⁴¹ Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 5 –9.

Некласична парадигма освіти визнає пріоритетність гуманітарного знання, яке репрезентує смисловий зміст культури. Гуманізація освіти орієнтована на проголошення людини найвищою цінністю соціального буття, ставлення до неї як до суб'єкта пізнання, спілкування і творчості. Так, на думку багатьох дослідників, у рамках освітології належить розробити гуманітарні науки, об'єктом яких є людина і суспільство, і ті науки про освіту, об'єктом яких є взаємодія освіти із суспільством⁴².

Здійснюючи ретроспективу становлення освітології в Україні, не можна не згадати про наукову школу А. Фурмана, який пропонує власну авторську концепцію нової науки про освіту.

На думку представника школи, Т. Надвиничної⁴³, освіта має не тільки задовольняти потребу людини у конкретній інформації, а й, виявивши особливості її психокультурного розвитку, зокрема характер поведінки, діяльності, спілкування, стилю життя тощо, сприяти внутрішньому зростанню та утвердженню себе у житті за допомогою усіх можливих комунікативних каналів. А для того, щоб втілити нову ідею в актуальну суспільну практику треба насамперед науково обґрунтувати *парадигму освіти*, розробити програму розвитку, визначити засоби, форми, технології, методи, передбачити її результати. Саме тому робота наукової школи як осередку народження, становлення та утвердження нових ідей і напрямків має стати своєрідним центром, який би зумів поєднати під своїм крилом увесь вітчизняний та зарубіжний досвід педагогічної практики із психокультурними особливостями учасників освітнього процесу.

Наукова школа була створена А. Фурманом у 1994 році як дослідницький колектив, який реалізує авторську програму інноваційного розвитку національної системи освіти і соціогуманітарної науки засобами міждисциплінарного поєднання психологічних, соціологічних, педагогічних і методологічних знань.

З 1998 року проводяться Щорічні зібрання авторської наукової школи, змістом діяльності якої стала розробка освітології як нового синтетичного напрямку міждисциплінарних досліджень. Таке спрямування наукової діяльності започаткувала стаття А. Фурмана «Vivat, освітологія! Або мистецтво управління освітнім простором

---

⁴² Бордовский Г. Эдукология как наука об образовании / Г. Бордовский, Б. Извозчиков // Вестник высшей школы «Alma mater». – 1991. – №3. – С. 24–32.

⁴³ Надвинична Тетяна Роль наукової школи у становленні освітології (вітчизняний та зарубіжний досвід). / Т. Надвинична // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 13–16.

суспільства»⁴⁴, у якій було окреслено проблемно-предметне поле освітології, вказані основні закономірності та факти перебігу невидимого метапроцесу. Наступним кроком стала поява статті «Постання освітології, або похід за горизонт відомого»⁴⁵, у якій було окреслено основні закономірності та факти перебігу невидимого метапроцесу.

З 2000 року почав видаватися фаховий теоретико-методологічний часопис «Психологія і суспільство», у якому відображені наукові пошуки дослідників, а у 2005 журнал виходить із додатком «Вітакультурний млин», що висвітлює зміст і форми роботи постійно діючого методологічного семінару при науковій школі.

У 2005 році відбулося сьоме зібрання авторської наукової школи на тему: «Освітологія: проблема об'єкта, предмета, методу», на якому було затверджено основні концептуальні положення щодо розробки освітології, яка, як синтетична наукова дисципліна, має стати Храмом науки для модульно-розвивальної освіти⁴⁶.

Іншим осередком становлення і розвитку освітології став Київський університет імені Бориса Грінченка. Не випадково його гаслом обрано слова: «Освіта – сутність часу». Як стверджує фундатор нового напрямку цілісного осягнення сфери освіти, академік В. Огнев'юк: «Розвитку освітології надається пріоритетне значення у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Розгортаючи дослідження з освітології, ми дійшли висновку, що як науковий напрям, освітологія повинна обґрунтувати свій науковий інструментарій з урахуванням здобутків філософії освіти, педагогіки, психології, соціології та інших дотичних до сфери освіти наук. Освітологія має формуватися як наука, що розкриває спрямованість еволюції самого інституту освіти у напрямі набуття ним функції важливого цивілізаційного механізму розвитку, відповідального за випереджальне формування якостей людини, суспільного інтелекту і якості самих освітніх систем»⁴⁷.

---

⁴⁴ Фурман А. Vivat, освітологія! Або мистецтво управління освітнім простором суспільства / А. Фурман // Влада. – 2003. – № 2. – С. 3.

⁴⁵ Фурман А. Постання освітології, або похід за горизонти відомого / А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2003. – № 4. – С. 5 – 9.

⁴⁶ Москаль Ю. Сьоме щорічне зібрання авторської наукової школи професора Анатолія Фурмана / Ю. Москаль // Психологія і суспільство. – 2005. – № 4. – С. 161 – 163.

⁴⁷ Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк // Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б.

Освітологічні підходи були покладені у концепцію розвитку Університету імені Бориса Грінченка. Зокрема, була створена науково-дослідна лабораторія освітології, яка розпочала свою роботу з лютого 2009 року. Було проведено аналіз освітнього законодавства, розроблено програми перспективних досліджень, намічено проведення постійно діючого семінару з освітології тощо. З 2010 почало виходити електронне наукове фахове видання «Освітологічний дискурс». 15 грудня 2010 року відбулася перша Всеукраїнська науково-практична конференція «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти», на якій було обговорено актуальні проблеми теорії і практики розвитку нового наукового напрямку – освітології, визначено методологічні підходи до інтеграції усіх напрямів наукових досліджень у сфері освіти. За підсумками конференції і роботи науково-дослідної лабораторії були опубліковані колективні монографії.

3-4 листопада 2011 року у Вищій педагогічній школі Спілки польських вчителів (м. Варшава, Республіка Польща) відбувся перший міжнародний науковий семінар «Освітологія як новий напрям інтегрованого дослідження освіти». З метою розвитку нового наукового напрямку з 2012 року почав виходити українсько-польський науково-методичний щорічник «Освітологія». Дослідження, висвітлені у даному виданні, розкривають методологічні засади освітології, а також ті галузі наукового знання, що складають зміст освітологічної підготовки, а саме: філософію освіти, історію освіти, соціологію освіти, культурологію освіти, освітнє право, освітню політику, управління освітою, економіку освіти.

Сьогодні наукова діяльність Лабораторії спрямована на дослідження сфери освіти як цілісного суспільного феномену, що сприяє духовному, культурному, соціально-економічному розвитку нашої держави, на розробку методологічного інструментарію здійснення таких досліджень на різних рівнях інтеграції: міждисциплінарному, мультидисциплінарному, трансдисциплінарному.

Напрямами діяльності науково-дослідної лабораторії освітології в умовах багатопрофільного університету є, також, співпраця з Радою молодих учених Університету, студентським науково-творчим товариством та структурними підрозділами Університету (Інститутами, кафедрами); міжнародна діяльність та співробітництво з вітчизняними

установами та організаціями, що переймаються проблемами сучасної освіти.

Отже, становлення освітології в Україні зумовлене чинниками, що відображають сучасний рівень цивілізаційного розвитку. Серед них:

- зростаюча роль освіти в розвитку сучасної цивілізації та її вплив на особистісне становлення людини;
- глобалізація, яка спонукає до формування єдиного освітнього простору та вироблення універсальї освіти;
- інтелектуалізація економіки та усіх сфер суспільного життя;
- трансформація освіти у сферу людського капіталу та її перетворення в рушія суспільного розвитку;
- необхідність вироблення актуальної освітньої політики, принципів та стратегічних напрямів її розвитку та ін.⁴⁸.

До чинників-наслідків, які розкривають вплив сучасного стану розвитку цивілізації на освіту, можна віднести:

- необхідність розмежування та окреслення поля наукових досліджень між філософією освіти, педагогікою та іншими науками;
- потребу осягнення наукового спадку представників різних галузей наукових знань та громадсько-політичних діячів про освіту як особливу сферу людської діяльності і суспільний інститут, що виокремлює науку про освіту як самостійну галузь знання;
- врахування переходу до масової освіти, не тільки загальної середньої, а й вищої;
- продукування актуальної освітньої політики, принципів та стратегічних напрямів її розвитку;
- зародження нових економічних механізмів освіти в самій сфері освіти⁴⁹.

Як зазначає фундатор освітології в Україні, В. Огнев'юк⁵⁰, інтеграційні потенції освіти вимагають окремого спеціального дослідження, як і потенції її диференціації. Надзвичайно актуальним завданням розвитку сучасної освіти є пошук, розробка та реалізація

---

⁴⁸ Огнев'юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В. О. Огнев'юк // Науково - методичний журнал «Шлях освіти». – 2009. – № 4 (54). – С. 2 – 6.

⁴⁹ Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 5 – 9.

⁵⁰ Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 448 с. – С. 233.

системоутворюючих, інтегруючих освітніх чинників, засобів і технологій.

Як зазначалося вище, розуміння освітології як нового наукового напрямку інтегрованого пізнання освіти було започатковано в Україні В. Огнев'юком. У 1995 році ним був введений термін «освітологія»⁵¹, який, на думку А. Фурмана, «вдало розвиває кращу національно-культурну традицію українства, ... збагачує ... практику його мовленнєвого етикету»⁵².

Аналізуючи напрацювання російських дослідників, Т. Надвинична виокремлює порівняльну едукологію (розробляв В. Прокопцов), що має стати основою пізнання загальноосвітової системи і базисом для розвитку суто педагогічного світогляду працівників освіти; інфоноосферну едукологію (розробляв Б. Извозчиков) – як комплекс наук про стихійну і цілеспрямовану циркуляцію освітньої інформації в інфоноосфері, про освітні процеси і системи в інформаційному суспільстві, про безперервну дистанційну освіту членів суспільства у віртуальному кібер-просторі. На думку дослідниці, у російських науковців такі напрями та обґрунтовані принципи носять скоріше декларативний характер та не мають належного теоретико-методологічного підґрунтя⁵³. Представники наукової школи А. Фурмана у своїх дослідженнях намагаються поєднати зазначені два напрями на науково-практичному рівні та забезпечити якнайшвидше втілення їх у повсякденне життя.

Змістом дослідження наукової школи А. Фурмана стала розробка освітології як нового синтетичного напрямку міждисциплінарних досліджень, що інтегрує:

- теорію освітньої діяльності;
- вітакультурну методологію;
- інноваційну оргтехнологію модульно-розвивального навчання;
- масовий соціально-психологічний експеримент.

Науковець констатує існування двох станів освітньозорієнтованого вітакультурного простору – видимого (так звана формальна освіта: школи, інститути, культурні осередки тощо), який

---

⁵¹ Огнев'юк В.О. Актуальні проблеми виховання дітей та молоді в сучасних умовах / В. О. Огнев'юк / Виховуємо громадянина. – К.: 1995. – С. 10.

⁵² Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, предмету, об'єкта, методу / А. Фурман // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 5.

⁵³ Надвинична Т. Роль наукової школи у становленні освітології (вітчизняний та зарубіжний досвід) / Т. Надвинична // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 13 – 16.

презентує публічну життєактивність національної системи освіти та народної педагогіки у їх структурно-діловому, предметно-змістовому, програмово-методичному, оргтехнологічному наповненні, та невидимого (неформальна освіта), який, хоча і є прихованим і важко усвідомлюваним, все ж доленосно спрямовує і змістовно забезпечує психокультурний розвиток особи упродовж її життя, спричинює той чи інший формат поведінки, діяльності, спілкування, вчинків, стилю, образу та якості самореалізації⁵⁴. На думку А. Фурмана, взаємодії видимої і невидимої сфер властиві дві тенденції: по-перше, реально визначальною для суспільства є невидима сфера освітнього процесу; по-друге, завжди існує певна суперечність між цими сферами, яка може набувати форм невідповідності, діалектичної та антагоністичної протидії. Дослідник вважає, що донині педагоги і психологи переважно пояснювали видиму сферу освітнього, передусім педагогічного процесу (як створюються знання, формуються вміння і навички, набуваються людські спроможності), тому завдання освітології полягає в тому, щоб безальтернативно відкрити й конструктивно змінити невидиму – змістову, неформальну, людиноствердну сферу організованого та неорганізованого освітнього процесу.

Традиційна модель організації навчального процесу, на думку А. Фурмана, має бути замінена на інноваційну систему модульно-розвивального навчання, яка бере початок у сфері шкільної освіти як фундаментальний соціально-психологічний експеримент (з 1992 року), але виходить за межі останньої, розповсюджуючись на неформальне суспільне життя етносів, колективів, груп індивідів.

Модульно-розвивальне навчання є якісно новим способом і типом організації освітнього процесу в середній і вищій школі за психосоціальними принципами і закономірностями безперервної полідіалогічної взаємодії наставника та наступників. А. Фурман зазначає, що основним методом освітології має стати метод вітакультурного обґрунтування, який є мисленнєвим інструментом пошуку, з'ясування і ґрунтового розуміння прихованих у сфері невидимого освітнього процесу причин, закономірностей і моделей психокультурного розвитку; реалізується як наукова програма соціально-психологічного проектування цілісного модульно-

---

⁵⁴ Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, предмету, об'єкта, методу / А. Фурман // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 6.

розвивального циклу в системі інноваційної перебудови сучасної оргтехнології навчання у середній і вищій школі⁵⁵.

Узагальнюючи наукові надбання школи, можна виокремити основні положення: об'єктом освітології є вітакультурний простір суспільства, що взаємодоповнює видимий і невидимий освітні процеси; предметом освітології є ідеї, принципи, категорії, закономірності розвитку, функціонування, управління та самоорганізація освітнього простору у єдності видимої і невидимої сфер. «Саме ідея освіти, – зазначає А. Фурман, – має бути стрижневою на шляху переходу суверенної держави від політичної ідеології до правової..., згідно з якою кожний громадянин є освітянином, якщо примножує знання, добро, справедливість, відтворює національну культуру та вітчизняну економіку, повно реалізує свій професійний і громадянський потенціал»⁵⁶.

У структурі освітології як синтетичній суспільно-гуманітарій науці дослідники наукової школи виокремлюють 2 гілки: формальну (сучасні педагогіка, дидактика, предметні методика) і змістову (теорія, методологія, технологія, психокультура).

За функціями дослідники наукової школи виокремлюють філософську, теоретичну, прикладну, практичну освітології. Сама ж освітологія розглядається як системний напрям дослідження проблем організації безперервного навчально-виховного процесу⁵⁷.

Дослідники виокремили основні завдання у розробці освітології⁵⁸ :

- обґрунтувати освітологію як синтетичну наукову дисципліну, яка інтегрує на якісно нових рівнях теоретизування-методологування щонайменше вісім сфер упредметненого наукового знання – філософію, соціологію, культурологію, антропологію, психологію, педагогіку, фізіологію, методологію;

- розробити три дисциплінарних сегменти освітології залежно від її змістовного спрямування – загальну, традиційну, інноваційну, а також створити чотири предметних гілки, зважаючи на критерій головного

---

⁵⁵ Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, предмету, об'єкта, методу / А. Фурман // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 9.

⁵⁶ Фурман А. В. Психокультура української ментальності / А.В. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с. – С. 113.

⁵⁷ Надвинична Т. Роль наукової школи у становленні освітології (вітчизняний і зарубіжний досвід) / Т. Надвинична // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 15.

⁵⁸ Москаль Ю. Сьоме щорічне зібрання авторської наукової школи професора Анатолія Фурмана / Ю. Москаль // Психологія і суспільство. – 2005. – № 4. – С. 163.

функціонального навантаження ймовірного наукового знання – філософська, теоретична, прикладна і практична освітологія;

- інтегрувати нове міжпредметне наукове знання на взаємодоповненні чотирьох її метасистемних складових: а) теорії освітньої діяльності б) вітакультурної методології в) інноваційної моделі модульно-розвивальної освіти г) фундаментального соціально-психологічного експерименту на предмет створення зон локального – інтенсивно-розвивального, соціокультурного – освітнього простору, а в перспективі – «заміни традиційної освітньої моделі на інноваційну, основне завдання якої – добування, збагачення, поширення і творення кращого етнонаціонального і загальнолюдського досвіду на українській землі».

У результаті багаторічної експериментальної роботи наукової школи було підтверджено⁵⁹:

- реальність модульно-розвивального навчання як якісно нового способу і типу організації освітнього процесу в середній і вищій школі за психосоціальними принципами і закономірностями безперервної полідіалогічної взаємодії наставника і наступників;

- можливість особистої причетності до повноцінної освітньої діяльності не лише вчителів і викладачів, а й учнів та студентів;

- наявність неочевидної освітньої дійсності, що присутня у будь-якому вітакультурному довкіллі.

На думку представників наукової школи, соціокультурне значення проведених досліджень полягає у поясненні неочевидного у суспільному житті людей, того надскладного механізму, який розкриває, як саме відбувається поступальний розвиток у розумовому, соціальному, психосмисловому і духовному вимірах індивідуального світу «Я» людини.

Усвідомлюючи зростання наукового простору, що формується довкола освіти, В. Огнев'юк вводить у науковий обіг термін «освітологія» для позначення нового наукового напрямку, головним завданням якого є розвиток сфери освіти як цілісного суспільного феномену, що сприяє духовному, культурному, соціально-економічному і науково-технологічному функціонуванню, відтворенню та розвитку суспільства⁶⁰.

---

⁵⁹ Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, предмету, об'єкта, методу / А. Фурман // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 8.

⁶⁰ Огнев'юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти // Науково-

Слово «освіта», на думку В. Огнев'юка є більш глибоким, ніж може здатися на перший погляд. «Розмірковуючи про феномен освіти в життєдіяльності людини і суспільства, інколи з'являється бажання українське слово освіта (від світло, світоч, свічадо) «прочитати» латинською мовою: «os» – кістяк, хребет, основа і «vita» – життя. Таке прочитання, як здається, більш яскраво розкриває глибоке, можна сказати, визначальне значення ролі освіти в духовному, суспільному і економічному розвитку цивілізації»⁶¹. В англomовному дискурсі термін «educology» розкладається на «education» і «logia» і не передає того глибинного взаємозв'язку між освітою і життям, але сама ідея лунала з уст тих науковців, які передбачали можливість існування універсальної науки про освіту. Серед них – Вільгельм Пілсей (1833-1911), який стверджував, що «значення освіти може бути досягнуто тільки із значення життя... що є людина, за що вона бореться – це стає предметом вивчення... значення і призначення освіти може бути досягнуто тільки у взаємозв'язку із життям і його історією»⁶².

Повертаючись до становлення освітології в Україні, варто зрозуміти, що має стати теоретико-методологічною основою для нової науки, яка б досліджувала сферу освіти як сферу цивілізаційного творення. В. Огнев'юк, розмірковуючи над цим питанням, зазначає⁶³, що нею має бути філософія освіти, яка є певною інтегральною галуззю дослідження гуманітарних проблем, пов'язаних із освітою, оскільки намагається комплексно вивчати різні аспекти педагогічної діяльності (питання аксіології, онтології, логіки, етики освіти тощо). На думку дослідника, «педагогіка займається «внутрішнім життям» освіти, освітологія ж має забезпечити «зовнішні стосунки» й аналіз взаємовпливів, так би мовити, міжнародну політику нашої освітянської країни»⁶⁴. Іншими словами, якщо педагогіка, а також психологія і значною мірою філософія освіти, досліджують процеси, що відбуваються у сфері освіти, то освітологія покликана інтегрувати

методичний журнал «Шлях освіти». – 2009. – № 4 (54). – С. 2 – 6.

⁶¹ Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 448 с. – С. 3.

⁶² Complete Works. – Vol. VI: 57.

⁶³ Саух Ю. П. Філософія освіти – педагогіка – освітологія. Інтерв'ю з Віктором Огнев'юком / Ю.П. Саух, О.В. Вознюк // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – 2010. – № 1 – 2. – С. 2 – 4.

⁶⁴ Огнев'юк В.О. Освіта – сутність часу! [Електронний ресурс] / В.О. Огнев'юк // Коментарі до Інформаційного збірника МОН України. – 2009. – № 11. – Режим доступу до журн.: www.ippo.org.ua/files/новини/ОСТАННІ_НОВИНИ/2009/.../2.do.

зусилля науковців на факторах взаємного впливу у системах освіта-історія, освіта-суспільство, освіта-економіка, освіта-політика.

На думку дослідника, змістом досліджень має бути⁶⁵:

- вивчення специфіки різних систем та підсистем освіти та їх взаємодії;
- порівняння і визначення місця різних елементів освіти у сфері;
- дослідження різних варіантів впливу та взаємопроникнення;
- вивчення історії розвитку освіти в різних суспільствах і культурах;
- наукове прогнозування розвитку освіти.

Проростаючи з філософії освіти та педагогіки, вбираючи у себе надбання психології, соціології та культурології, а також інших дотичних до сфери освіти наук, освітологія покликана досліджувати освіту у процесі її динамічного розвитку.

Дослідник наголошує на необхідності розмежування й окреслення поля наукових досліджень між освітологією й іншими науками⁶⁶. Так, на відміну від педагогіки, яка досліджує освіту як процес, філософії освіти, яка досліджує освіту як ідею, освітологія має формуватися як наука, що досліджує освіту як сферу зі складною структурою самоорганізованих систем.

---

⁶⁵ Огнев'юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В.О. Огнев'юк // Науково-методичний журнал «Шлях освіти». – 2009. – № 4 (54). – С. 2 – 6.

⁶⁶ Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 5 – 9.